

Evaluatie pilotproject Agrarisch Landschappelijk Bouwen

Aanleiding

Vanaf haar oprichting in 1999 is Agrarisch Landschappelijk Bouwen (ALB) een van de aandachtspunten van de agrarische natuur-en landschapsvereniging Wierde & Dijk. Door de schaalvergroting voldeden de grootte en vorm van de historische boerderijen niet meer en werden er steeds meer losse standaardloodsen – en stallen naast gebouwd. Deze pasten niet in het wierden-en dijkenlandschap en bij de bestaande boerderij. Om die trend tegen te gaan, initieerde Wierde & Dijk het project Agrarisch Landschappelijk Bouwen, gefinancierd door de provincie Groningen, gemeente De Marne, Belvédère en Leader. Dit resulteerde in 2013 in een praktijkwerkboek waarin verschillende ontwerpen voor nieuwe agrarische gebouwen waren opgenomen, met het landschap als uitgangspunt. Aan dit boek werkten een architect en een landschapsarchitect mee. In de ontwerpen was veel aandacht voor karakteristieke kenmerken van historische Groninger boerderijtypes, zoals de toepassing van een wolfsdak, een uilenbord en het gebruik van de traditionele groene kleur.

De laatste 15 jaar is een versnelde groei waarneembaar bij akkerbouwbedrijven en melkveehouderijen. Akkerbouwers hebben grote, hoge schuren nodig voor het stapelen van kuubskisten, gevuld met pootaardappelen. Melkveehouders hebben grote stallen nodig, waarin de koeien vrij kunnen rondlopen en de robots het werk van de boer verlichten. Verder geldt de verplichting voor 2024 alle asbesthoudende platen op schuren te verwijderen en te vervangen. Daarnaast hebben boerderijen soms zeer ernstige schade ten gevolge van de aardbevingen. Praktisch alle boeren zien zich daarom genooddaakt te ver- of herbouwen of te restaureren. Soms met pijn in het hart, want ze zijn trots op hun historische kop-hals-rompboerderij of Oldambster uit de 19de eeuw. De ontwerpen uit het handboek van 2003 bleken 10 jaar later niet meer voor alle boeren bruikbaar te zijn.

Daarom startte Wierde & Dijk op verzoek van de leden in 2015 opnieuw met een project ALB. Daartoe werd een werkgroep ingesteld, bestaande uit 2 boerenleden en 2 burgerleden. Uit de gevoerde gesprekken en discussieavonden bleek dat boeren wel een “mooie” schuur of stal willen bouwen, maar dat ze niet weten waar ze terecht kunnen voor informatie en begeleiding. Het inschakelen van een architect zou een oplossing kunnen zijn, maar de afstand tussen boer en architect is groot. Om deze te verkleinen werd op 8 april 2015 een themabijeenkomst ALB in het Berlagehuis georganiseerd in samenwerking met Stichting Berlagehuis. Vier architecten vertelden over hun ervaringen met het ontwerpen van agrarische gebouwen. De belangstelling was boven verwachting groot: ongeveer 90 mensen kwamen hierop af. Op die avond werd besloten om te proberen een Stimuleringsfonds Agrarisch Landschappelijk Bouwen in het leven te roepen. Een ander doel was een Loket Agrarisch Landschappelijk Bouwen op te richten, waar men informatie over ALB zou kunnen krijgen, waar gratis spreekuur met een architect geregeld kon worden of een architectenmarkt voor boeren etc.

Uiteindelijk leidde dit tot het pilotproject Agrarisch Landschappelijk Bouwen, gesubsidieerd door de provincie Groningen.

Pilotproject ALB 2016, 2017, 2018

Het algemene doel (Deel I: communicatie) is boeren te stimuleren een architect in te schakelen bij het (ver)bouwen van een schuur, stal of complete boerderij passend in het landschap. Dit onderdeel van het pilotproject beslaat de jaren 2016, 2017 en 2018. Wierde & Dijk is verantwoordelijk voor de uitvoering. Voorwaarde is dat minstens één landbouwer met bouwplannen door deze pilot is gestimuleerd en een architect heeft ingeschakeld zonder tegemoetkoming in de meerkosten.

Daarnaast (Deel II: bouwprojecten) is apart geld gereserveerd om vijf boeren financieel tegemoet te komen in de meerkosten als deze daadwerkelijk onder architectuur gaan bouwen, hoogstens €31.000 euro per bouwproject. Dit deel neemt twee jaar in beslag: 2016 en 2017. De provincie Groningen is verantwoordelijk voor het juridische en financiële deel (Prolander), de dagelijkse uitvoering verzorgt Wierde & Dijk.

Hieronder een globale tijdschema van de belangrijkste activiteiten van de werkgroep ALB. De vele onderlinge vergaderingen van de werkgroep en de gesprekken met de betrokken provincieambtenaren zijn niet genoemd.

TIJDSSCHEMA

8 april 2015

Bijeenkomst in het Berlagehuis te Usquert, waarvoor 4 architecten zijn uitgenodigd. Opkomst boven verwachting: 85 tot 90 belangstellenden.

8 juni 2015

Boeren kunnen met twee collega's ter plekke van gedachten wisselen over "alternatief" bouwen onder architectuur.

Augustus/december 2015

Netwerken. Het schrijven van een projectvoorstel.

Januari 2016

Projectvoorstel ingediend d.d. 29 01 2016.

februari 2016

Pieke Stevens aangesteld als ondersteuner/ medecoördinator van het pilotproject ALB.

maart 2016

Honorering pilotproject d.d. 25 maart 2016 op grond van de Uitvoeringsregeling Subsidie Inrichting Landelijk gebied (Europees geld). Startdatum 1 februari 2016, einddatum Deel II project: 31 12 2017. Einddatum Deel I project: 31 12 2018. 2018 (zie beschikking september 2016).

9 april 2016

Architectendag voor boeren in Hornhuizen, waar 10 architecten aan meewerken. Er zijn ongeveer 75 belangstellenden. De werkwijze van de subsidie wordt uitgelegd en boeren kunnen zich opgeven voor het project. Dat doen meer dan 22 personen, daarvan vallen enkele later af omdat ze niet in het gebied wonen of voorzagen de deadline niet te halen.

Juni 2016

Veelvuldig overleg met provincieambtenaren over de subsidieaanvraag. Er zijn nog veel onduidelijkheden en vragen. Apart subsidie beschikbaar stellen voor het inschakelen van een architect (€ 6000), zoals oorspronkelijk de bedoeling was, blijkt niet mogelijk volgens Europese regels. De aanvraag moet anders worden geformuleerd.

Het project dreigt vertraging op te lopen, omdat de provincie niet heeft gecheckt of er sprake is van staatssteun. De EU staat dat niet toe, op grond van de uitvoeringsregeling Subsidie Inrichting Landelijk Gebied. De provincie moet nu het totale project aanmelden en niet ieder project apart. Dat heeft meer voorbereidingstijd nodig, want er moet nu een subsidieregeling worden geschreven. Die moet vervolgens naar de gedeputeerde voor goedkeuring. Het is onzeker of deze beleidsregel nog in juli gepubliceerd kan worden.

28 juni: gesprek met LTO/NAM in Assen over het programma: "Groninger schuren en stallen" en over eventuele samenwerking.

Juli 2016

Op 21 juli 2016 wordt de beleidsregel Subsidie Agrarisch Landschappelijk Bouwen in het Provinciaal Blad gepubliceerd. Acht weken na publicatie, na 15 september, mogen de deelnemers met de bouw beginnen, mits de vergunningen verleend zijn.

Augustus/september 2016

Intakegesprekken met 20 boeren om kennis te maken en toelichting te geven op de regeling. Er vallen meerdere boeren af. Redenen: ze wonen of buiten het werkingsgebied, of de deadline van 31 december 2017 is niet haalbaar.

Excursie met de directeur van stichting Het Groninger Landschap langs goede en slechte voorbeelden van boerderij/schuren/stallenbouw.

Voor 15 september 2016 dienen de deelnemers hun aanvraag in bij de provincie.

Oktober 2016

Voor de beoordeling van de 14 plannen en subsidieaanvragen wordt een adviescommissie ALB ingesteld, bestaande uit Ben Westerink (voorzitter), Wim Boetze (adviseur), Frank Antoni (Provinciaal Bouwheerschap), Fred de Ruiter (Wierde & Dijk), Attie Bos (Wierde & Dijk). Pieke Stevens: notulist. De Adviescommissie zal in twee fasen werken. De start op 20 oktober omvat een excursie door het gebied.

28 oktober gesprek met Rene Perton (provincie Groningen) over subsidiemogelijkheden voor een vervolg op dit pilotproject.

Oktober/november/december 2016

Fase I: na drie rondes wordt een oordeel gevormd over de bouwplannen van de deelnemende boeren op basis van opgestelde criteria en wegingsfactoren. Het advies wordt voor 1 december 2016 ingediend bij de provincie. Het bestaat uit een shortlist van 7 projecten die voor subsidie in aanmerking komen, de overige gegadigden vallen af. Op 24 november worden de 7 projecten bezocht voor een laatste beoordeling. De adviescommissie meldt in haar advies dat de zwaarte van de te hanteren criteria problemen geeft. De landschappelijke factor wordt namelijk aanzienlijk zwaarder gewogen dan de architectonische. Deze factoren hadden even zwaar moeten wegen.

Januari 2017

Op 17 januari in Assen gesprek gevoerd met vertegenwoordigers van Prolander over de financiële afwikkeling van het pilotproject

Maart/april 2017

Contact met Sarah Stiles over het maken van een film over de vijf bouwprojecten in de periode juni-december 2017. In die periode zijn per project opnames gemaakt van de bouw en van de interviews.

Gesprek met Enno Zuidema (stedenbouwkundige en projectleider) op 17 maart over te volgen strate-

gie voor een vervolg op huidig pilotproject. Om meer draagvlak te creëren wordt besloten rondetafelgesprekken te houden met verschillende organisaties.

23 maart 2017: gesprek met Theo Hoek, directeur Libau over pilotproject en mogelijke samenwerking.

April/mei 2017

Voor 1 april hebben de 7 boeren hun planning, investeringen en onderbouwing van de fysieke meerkosten ingeleverd bij de provincie.

Fase II: de adviescommissie buigt zich over de aanvullende informatie. Haar bevindingen worden per brief d.d. 10 mei 2017 aan de provincie bekendgemaakt. Van de 7 gegadigden vallen 2 af, omdat de deadline niet gehaald kan worden. De cie adviseert de overige 5 het maximale subsidiebedrag van 31.000 toe te kennen.

Het gaat om de volgende 5 bouwprojecten: a) melkveebedrijf Leens: herbouw/vergroten hut (rijksmonument) tgv stormschade/asbest, b) gemengd bedrijf Oosterwijtwerd: afbraak gevolgd door bouw nieuwe boerderij tgv aardbevingsschade, c) biologisch akkerbouwbedrijf Hornhuizen: nieuwe schuur voor pootaardappelen, d) akkerbouwbedrijf Kloosterburen: afbraak gevolgd door bouw nieuwe boerderij, schuur nodig voor opslag machines, e) akkerbouwbedrijf Rottum: herbouw hut in oude stijl, wegens zeer slechte staat.

In haar advies wijst de cie nadrukkelijk op verwachte problemen bij de tijdige afhandeling van het vergunningentraject in verband met de vastgestelde deadline van 31 12 2017.

Mei 2017

Om meer inzicht te krijgen in de problematiek van boeren met bouwplannen zijn in 2015/2016/2017 zeventien boeren geïnterviewd. De interviews zijn gebundeld en in boekvorm uitgegeven onder de titel: *Boerderijen in het wierden-en dijkenlandschap. Zeventien interviews met boeren over nieuw-of herbouw van hun schuur of stal met het landschap als uitgangspunt*. Het eerste exemplaar is op 8 mei 2017 overhandigd aan gedeputeerde Staghouwer op boerderij Lammerburen in Oldehove. De auteur, Attie Bos, gaf een presentatie over de geschiedenis van de Groninger boerderij. Er waren ongeveer 75 mensen aanwezig. Deze bijeenkomst leidt tot interviews in kranten/tijdschriften en radio. Er is veel vraag naar het boek, ook van buiten de provincie Groningen. Uit de hele provincie zijn opnieuw aanvragen om mee te kunnen doen met het project.

Er is een folder uitgegeven met nuttige informatie over agrarisch landschappelijk bouwen. Apart een inlegvel: Hoe kies je een architect. Op aanvraag is een lijst met architecten te krijgen waarmee Wierde & Dijk samenwerkt. Deze folder wordt wijd verspreid.

Juni 2017

Uitgaande van het advies van de commissie, maakt de provincie Groningen op 1 juni bekend welke bouwprojecten een subsidie kunnen verwachten.

Juli/augustus 2017

Vorbereidingen worden getroffen voor rondetafelgesprekken. Het eerste gesprek vindt plaats met afgevaardigden van Boerenatuur Groningen, waarin agrarische collectieven vertegenwoordigd zijn op 3 juli.

September 2017

Opening bijgewoond van de fototentoonstelling over boerderijen op 7 september op Verhildersum (Leens). Dit was een initiatief van de Boerderijstichting Groningen. Met de stichting zijn al gesprekken gevoerd over eventuele samenwerking.

Oktober 2017

Op 12 oktober discussiebijeenkomst in Amersfoort bij het Rijksinstituut voor het Cultureel Erfgoed

RCE) over op te stellen handreiking Ruimte voor agrarisch landschap en erfgoed. W&D bracht onderwerp ALB ter sprake. Begin 2018 komt er een vervolg.

Gesprekken met het Collectief Midden Groningen (bestaande uit 4 ANV's). Om draagvlak te creëren voor een actieve rol in een vervolgproject/te komen tot een stimuleringsfonds.

November 2017

Op 16 november een rondetafelgesprek met ambtenaren en bestuurders van noordelijke gemeenten op het Provinciehuis over gemeentelijk beleid mbt agrarisch landschappelijk bouwen. Gespreksleider is Enno Zuidema. Het verslag hiervan wordt breed verspreid onder alle gemeentelijke ambtenaren en bestuurders RO, van de noordelijke gemeenten en aan betrokken ambtenaren van de Provincie Groningen.-

De deelnemers uit Oosterwijtwerd en Rottum trekken zich terug uit het subsidieproject aangezien de deadline niet gehaald kan worden ivm trage vergunningverleningsprocedure (zie verderop). Met een verlenging van 4 tot 6 maanden lukt het evenmin. Pogingen om het door de provincie gereserveerd geld (in totaal 2 x €31.000 = €62.000) voor het pilotproject te laten staan, mislukken.

22 november: opnieuw gesprek met Boerennatuur over mogelijkheden een toekomstig project uit te rollen naar andere delen van de provincie.

December 2017

Van de 5 deelnemende boeren heeft 1 deelnemer voor de deadline 31 12 2017 een subsidievaststellingsverzoek ingediend bij de provincie, 2 boeren hebben verlenging aangevraagd: tot 01 05 2018 en 01 04 2018. Deze verzoeken zijn gehonoreerd.

19 december: excursie met provincieambtenaren langs deelnemers subsidieproject, als voorbereiding op excursie met de gedeputeerde van landbouw volgend voorjaar.

Bevindingen

1. Start van het proces:

Planvorming

De planvorming en de bouw van dergelijke grote financieel kostbare projecten kosten veel meer tijd dan was voorzien. Voorafgaand aan het definitieve besluit om te (ver)bouwen of te restaureren is soms al jaren gepraat binnen de familie. Voorbereidingen liggen op het vlak van: keuze nieuw- of verbouw of restauratie, financiële mogelijkheden (bank), keuze architect, welk bouwbedrijf, wel/geen bouwbegeleider, wel/niet landschapsarchitect, bouwtekening, gesprek gemeente/Libau, vergunningverlening, Monumentencie (rijksmonument : vraagt nog meer tijd), lijst beeldbepalende of karakteristieke gebouwen, maken bestek.

Staatssteun.

Bij Europese subsidies is het belangrijk zeker te weten of de provincie heeft gecontroleerd of er sprake is van staatssteun. Gebeurt dit niet, dan geeft dat onnodige vertraging.

Late start project.

Subsidie voor het pilotproject is officieel toegekend op 25 maart 2016. Door de opgelopen

vertraging op het provinciehuis is de beleidsregel in juli gepubliceerd, 8 weken daarna mocht pas met de bouw worden begonnen (half september).

2. Projectcriteria en adviescommissie

Aanpassing criteria

Het instellen van een adviescommissie ALB, bestaande uit verschillende deskundigen, heeft goed gewerkt. Om de plannen van de verschillende aanvragers tegen elkaar af te kunnen wegen, heeft de provincie overeenkomstig de beleidsregel, kwalitatieve selectiecriteria vastgesteld. Deze selectiecriteria pakten in de praktijk minder goed uit. Daar de kwalitatieve inpassing in het landschap één van de belangrijkste beoordelingsgronden was, scoorden het historisch belang van de locatie en zichtbaarheid in het landschap veel hoger dan de architectonische kwaliteit van het ingediende plan. Daardoor ontstond het risico dat een kwalitatief slecht plan toch hoog kon scoren, omdat de boerderij op een landschappelijk waardevolle plaats lag. Bij toekomstige projecten zou de architectuur van het bouwwerk even zwaar moeten wegen als het landschap.

3. Externe invloeden

Vertraging door aardbevingsschade

De gesprekken met de NAM/CVW over de hoogte van schadebedragen kosten veel tijd, energie en zenuwen. De kosten die gedupeerden moeten maken voor herstel van hun panden, wegen niet op tegen de schadevergoeding van de NAM. De familie uit Oosterwijtwerd had ernstige aardbevingsschade aan hun Oldambsterboerderij en wilden deze het liefst laten restaureren. De NAM adviseerde echter afbraak en nieuwbouw. Extra kink in de kabel: tijdens het pilotproject is de boerderij op de lijst met karakteristieke panden geplaatst. Dat betekende: niet slopen en terug bij af. Gevolg: terugtrekking uit het pilotproject (zie hieronder).

Karakteristieke en beeldbepalende panden

Om landschappelijke redenen heeft de provincie aardbevingsgemeenten verzocht lijsten op te stellen met karakteristieke en beeldbepalende panden. Dit gebeurde tijdens de duur van het pilotproject. Uitgangspunt: karakteristieke panden mogen niet gesloopt, tenzij sprake is van een groot maatschappelijk belang. Beeldbepalende panden mogen worden gesloopt, maar hoogstens 10% groter of kleiner. De verträgenen bij de deelnemers in Oosterwijtwerd en Rottum hadden ondermeer hier mee te maken. Pas begin 2018 kreeg de deelnemer in Rottum de sloopvergunning van de gemeente. De deadline was toen al geweest.

De rol van gemeentes

Gemeenten hebben een cruciale rol bij de uitvoering van stimuleringsmogelijkheden. In de bijeenkomst met gemeentelijke vertegenwoordigers kwamen oa de volgende mogelijkheden op tafel: stel een visie ALB op, neem beleid op in bestemmingsplan, organiseer vroegtijdige gesprekken met boeren, legesverlichting voor ALB, verkleinen bouwblok tot 1,5 ha (gemeente Ten Boer/Groningen), versnel de vergunningprocedure bij "alternatieve bouw".

Tijdens het pilotproject bleek dat de gemeentelijke vergunningprocedure voor veel opont-houd kan zorgen, vooral als de boerderij/schuur een rijksmonument is, zoals 't bouwproject in Leens. Deze deelnemer hoopte direct na de bouwvak te kunnen beginnen. Doordat de gemeente de publicatie over de grote vakantie heen tilde, kon hij pas half oktober starten. Er is met succes verlenging aangevraagd tot 01 05 2018.

Ook kwam het voor dat er bij de gemeente stukken zoek waren, deelnemer Hornhuizen. Deze heeft verlenging tot 01 04 2018 aangevraagd en gekregen.

Aannemers/bouwbedrijven.

De rol van aannemers is belangrijk, omdat het eerste contact met de gemeente doorgaans via hen loopt. Een aannemer kan in principe alles bouwen, maar neemt niet zelf het initiatief om boeren te wijzen op alternatieve bouw. De damwandloodsen-en stallen zijn in trek omdat deze goedkoop zijn en snel te plaatsen. Momenteel is het moeilijk afspraken met een bouwbedrijf te maken door personeelgebrek. Dat is nog een gevolg van de recessie van een paar jaar geleden. De bouwers hebben erg veel werk door de (her)bouw, restauratie van panden met aardbevingsschade, asbestproblematiek en schaalvergroting in de landbouw. In noodgevallen schakelen sommige bedrijven een onderaannemer elders uit het land in, wat niet altijd een succes is. Extra handicap is de dat de levertijden van materialen extreem lang zijn.

Overige vertraging

Vertraging kan ook optreden door verplicht archeologisch en fauna – (vleermuizen) onderzoek.

Kosten

Hoe langer een bouwproces duurt, hoe hoger de kosten zullen zijn.

4. Doorlooptijd:

Deadline.

De doorlooptijd van twee jaar van het project was achteraf gezien veel te krap. Daar kwam nog bij dat er, door de eerder genoemde vertraging, pas half september 2016 met de regeling gestart kon worden. Wat overbleef was één jaar en drie maanden. Een "mooie" schuur bouwen kost bovendien **altijd** meer tijd dan een catalogusloods. Het krappe tijdsbestek was ook de reden dat potentiële deelnemers zich niet opgaven voor het project of zich later terugtrokken. Van de vijf boeren die uiteindelijk deelnamen aan het subsidieproject, haalden twee boeren de deadline niet, was één project op tijd klaar en kregen twee een verlenging.

5. Algemene opmerkingen

Momenteel houden verschillende partijen zich bezig met agrarische gebouwen of maken plannen daarvoor. Dit zorgt voor veel onduidelijkheid. Visies/beleid van de provincie en ge-

meenten worden daarbij node gemist, evenals centrale aansturing en coördinatie.

Anno 2018 zijn nog maar relatief weinig agrarische gebouwen onder architectuur gebouwd. Architecten hebben daar dan ook nog weinig ervaring mee. Ter stimulering zijn meer goede voorbeelden absoluut noodzakelijk. Voorbeelden van melkveebedrijven zijn er nauwelijks, terwijl daar veel behoefte aan is (Middag-Humsterland).

Door de activiteiten in het kader van Deel I: Communicatie van het pilot-project ALB, dat eind 2018 wordt geëvalueerd, krijgt het begrip agrarisch landschappelijk bouwen steeds meer bekendheid. Ook buiten het gebied van Wierde & Dijk is er veel belangstelling en willen boeren/gemeenten meedoen. Dat dit project een succes is geworden komt vooral door het feit dat het initiatief van boeren zelf komt en de doelstelling eenduidig is: landschappelijke inpassing van een agrarisch bouwwerk met behulp van een architect.

6. Aanbevelingen:

*Het belangrijkste advies is om het project agrarisch landschappelijk bouwen met behulp van een architect te **continueren** (rekening houdende met een aantal verbeterpunten). Steeds opnieuw starten met een nieuw project levert enorm veel verlies op van energie en kennis.*

*Het bouwen van boerderijen, schuren- en stallen onder architectuur zou **dagelijkse praktijk** moeten zijn. Helaas is dat niet het geval. Provincie en gemeenten zouden daarom zelf een **visie** moeten ontwikkelen voor agrarisch landschappelijk bouwen en het daaruit volgend beleid op moeten nemen in het provinciaal omgevingsplan (POP) en bestemmingsplannen. Dan hebben burgers ook een kans hun zienswijze naar voren te brengen.*

*Het verdient aanbeveling een langer durend **Stimuleringsprogramma ALB** voor de komende 10 jaar voor de hele provincie op te zetten in samenwerking met/ondersteund door verschillende partijen. De provincie heeft daarbij een coördinerende /sturende rol, de gemeenten een stimulerende/ uitvoerende rol.*

*Communiceer de doelstelling duidelijk: het bouwen van functionele en mooie schuren en stallen onder architectuur die passen in het landschap. Kies per project voor een **doorlooptijd** waarbij rekening wordt gehouden met de realiteit van het bouwproces en de externe factoren.*

*Bewustwording blijft een punt van zorg. Om boeren met bouwplannen aan te moedigen te kiezen voor een architect, blijft een **financiële tegemoetkoming** voor de fysieke meerkosten/proceskosten inclusief architect noodzakelijk, vooral met het oog op voorbeeldprojecten. Geadviseerd wordt bij nieuwe projecten weer een **adviescommissie ALB** in te stellen. Voorwaarde is dat de **selectiecriteria** in balans zijn en bijdragen aan de projectdoelstelling.*

*Bij herbouw door **aardbevingsschade** zou altijd een architect ingeschakeld moeten worden. Hetzelfde geldt voor gebouwen die op de lijst met **karakteristieke en beeldbepalende** panden staan en uiteindelijk gesloopt/herbouwd mogen worden.*

*Ervaring leert dat de klik tussen boer en architect een belangrijke voorwaarde is voor een geslaagd proces en mooi resultaat. Daarom is de **vrije keuze** van een architect een absolute voorwaarde.*

*Informatie en begeleiding blijken steeds weer de belangrijkste struikelblokken. Wierde & Dijk fungeerde deze jaren als een **informatieloket**. Een dergelijke laagdrempelige loketfunctie, in welke vorm dan ook, is onmisbaar bij toekomstige projecten en zou in samenwerking met de Collectieven/ Boerennatuur Groningen en anderen opgezet kunnen worden. Er zou een "kopgroep" uit het veld kunnen worden samengesteld, die informatie kan geven aan boeren en het contact met de verantwoordelijke provincieambtenaar onderhoudt.*